

Teemu Tammikko, vanhempi tutkija, YTT
Ulkopoliittinen instituutti

8. maaliskuuta 2018

Lausunto Hallintovaliokunnalle, kirjallinen osa

Terrorismin keskeiset trendit: Eurooppalainen näkökulma

Yleistä terrorismin uhkasta ja sen torjunnasta

Väkivaltaa mahdollistavat seuraavat kolme elementtiä: 1) Ideologia (viholliskuva, väkivallan oikeuttaminen), 2) henkilökohtaiset valmiudet (taipumus väkivaltaiseen käyttäytymiseen, pääsy aseisiin ja taito käyttää niitä), sekä 3) todellinen ja kuviteltu toveruus (luonnolliset ääriyhmät vs. sosiaalisen median verkostot). Väkivaltaisessa radikalisoitumisessa elementtien järjestyksellä ei ole väliä: yksilö voi ensin päätyä väkivaltaiseen ryhmään, sitten vasta omaksua ideologian, jne.

Liian varhainen tai vääränlainen väliintulo voi aiheuttaa väkivaltaa, ei ehkäistä sitä. Esimerkiksi pikku rikkeistä ehdottomaan vankeuteen tuomitseminen voi johtaa puutteellisella vankeinhoidolla ei-toivottuun verkostoitumiseen, syvempään radikalisoitumiseen ja vakavampiin rikoksiin. Ennalta ehkäisevissä toimissa taas liian näkyvä etnisten tai uskonnollisten vähemmistöjen osoittaminen (esim. ulkomaalaisvalvonnan myötä) voi heikentää luottamusta viranomaisiin, valtioon ja lakeihin, sekä haitata integroitumista.

Terrorismin trendit:

Terrorismi Euroopassa on muuttumassa voimakkaasti. Vanhat eurooppalaiset terroristijärjestöt, kuten IRA, ETA ja FLNC hallitsevat edelleen tilastoja iskujen määrän suhteen, mutta iskut vähenevät vuodesta toiseen vetäen terrorismin kokonaistilastot Euroopassa laskuun. Vuonna 2016 Euroopassa tehtiin vähemmän terrori-iskuja kuin koskaan aikaisemmin. Separatistisen terrorismin nimiin ei ole pitkään aikaan tehty tappavia iskuja.

Vaarallisimpia terrorismin muotoja Euroopassa ovat väkivaltainen jihadismi ja sekalaisin motiivein tehdyt yksinäisten susien iskut. Niiden kohteina on yhä useammin siviiliväestö. Jihadististen organisaatioiden, kuten Isisin tai al-Qaidan, suoraan operoimat iskut ovat harvinaisia, mutta niiden uhrimäärä on yleensä suuri. Pääosa Euroopan yksinäisistä toimijoista Euroopan kansalaisten käsialaa. Jihadismi on tärkein taustaideologia, mutta myös muita maailmankatsomuksia on tekojen taustalla. Yksinäisten toimijoiden aiheuttamat kuolonuhrimäärät ovat nousussa. Tekoon johtaa usein jokin laukaiseva tekijä, kuten vaikka kielteinen turvapaikkapäätös tai pakkopalautus. Yksinäisiä susia koskevan tutkimusten mukaan suuri osa tekijöistä kertoo väkivaltaisista suunnitelmistaan lähipiirilleen, tai sosiaalisessa mediassa. Tämä antaa toivoa siitä, että tehokas tiedustelutoiminta auttaa ehkäisemään iskuja.

Ääriivasemmistolainen ja äärioikeistolainen terrorismi ovat pääosin reaktiivisia. Ääriivasemmistolaista toimintaa on lähinnä Kreikassa ja Italiassa. Syynä vaikuttaa olevan pitkittynyt talouskriisi ja sen luoma kokemus epätasa-arvosta. Äärioikeistolainen väkivalta nousi etenkin Saksassa, Ruotsissa, Suomessa ja Kreikassa vuonna 2015 ja 2016, mutta näyttää nyt olevan laskussa. Syynä oli reaktio pakolaiskriisiin. Voimakkaat yhteiskunnalliset muutokset aiheuttanevat jatkossakin muutoksia väkivaltatekojen määrässä, mutta ainakin toistaiseksi sekä äärioikeistolainen että ääriivasemmistolainen väkivalta on harvoin suunniteltu varta vasten tappamaan ihmisiä.

Terrorismia harjoitetaan pääasiassa pommi-iskuina ja tuliasein. Tuhopoltot ovat yleisin materiaan kohdistuvan väkivallan muoto. Uudehkona ilmiönä on auton ajaminen väkijoukkoon, ja puukotukset. Mitä monimutkaisempaa valmistelua teko vaatii, tai mitä useampi siihen on sitoutunut, sitä

herkemmin valmistelusta myös jää kiinni. Esimerkiksi pommi-iskuista merkittävä osa onnistutaan estämään. Tämä tarkoittaa sitä, että houkutus käyttää pienen kiinnijäämisriskin väkivaltaa pysyy suurena.

Ns. Kyberulottuvuuden merkitys on korostunut: organisoitu toiminta ei enää edellytä samassa määrin fyysisiä suhteita, vaan iskujen koordinoitua ja suunnittelua voidaan tehdä verkossa. Myös verkkoagitaattoreiden rooli on korvaamassa perinteistä johtajuutta, ja polarisoitumista ja viholliskuvien syntyä edistävä propaganda rehottavat verkossa. Varsinainen ”kyberterrorismi” edellyttää kuitenkin erittäin korkeaa osaamistasoa. Tällaisia valmiuksia on aktivistien joukossa kasvavassa määrin ja terrorismia lievempää poliittista väkivaltaa harjoitetaan jo aktiivisesti erilaisten sosiaalisen median kampanjoiden kautta, kuten esimerkiksi yksittäisten poliittisten toimijoiden maineenpilaamis-, uhkailu ja pelottelukampanjoilla.

Syyrian konfliktin vaikutukset Eurooppaan:

Isis on lyöty sotilaallisesti, mutta globaali jihadismi ei ole kuollut. Ideologiaa edustaa yhä useita organisaatioita, mukaan lukien al-Qaida. Ne jatkavat taisteluaan, joskin todennäköisesti alueellisesti aikaisempaa hajanaisemmin. Isisin nujertuminen heijastuu kuitenkin potentiaalisesti monin tavoin Eurooppaan. Sen joukoissa on taistellut n. 5000 eurooppalaista. Heistä arviolta pari tuhatta saattaa yhä palata Eurooppaan. Koska he ovat EU-kansalaisia, heidän paluutaan ei voida estää. Rikosoikeudellista vastuuta terroritoiminnasta ja sotarikoksista he eivät kuitenkaan välttä, joten houkutus väärennetyn henkilöllisyyden käyttöön voi olla suuri. Rikosten tutkinta sotatoimialueilla voi olla vaikeaa tai mahdotonta, joten moni jäänee lopulta rankaisematta.

Aikaisempien tutkimusten mukaan noin 1/15 kotiin palanneesta vierastaistelijasta jatkaneen ääritointia jossain muodossa. Todennäköisintä on terroritoiminnan tukeminen ja rekrytointi, mutta myös kotimaissa tehdyt terrori-iskut ovat mahdollisia. Koska heillä on kokemusta sodasta, palanneiden vierastaistelijoiden iskut ovat yleensä hyvin tappavia.

Eurooppaan hakeutuu todennäköisesti myös ulkomaalaisia jihadistitaistelijoita. Osa heistä voi olla vierastaistelijoita Euroopan ulkopuolelta, kuten vaikka Keski-Aasiasta. Osa on kotoisin konfliktimaista itsestään. Jos nämä toimijat ovat edelleen kiinnostuneita jihadistisesta toiminnasta, he vahvistavat Euroopassa jo olevia jihadistiverkostoja ja lisäävät niiden tietotaitoa väkivaltaisesta toiminnasta. Myös uusia ryhmittymiä syntyy, sekä yhdistymistä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Jihadistiverkostojen kasvu on havaittu jo useassa maassa, mukaan lukien Suomessa.

Euroopan ulkopuolisilla entisillä taistelijoilla ei pääsääntöisesti ole oikeutta turvapaikkaan. Eurooppaan pääsyn estämiseksi rajatarkastukset, tulijoiden rekisteröinti ja biotunnisteet ovat keskeisessä roolissa. Myös yhteistyötä mahdollisten läpikulkumaiden kanssa tarvitaan.